

Asia: VN/10391/2019

Lausuntopyyntö Suomen ja Viron välisestä väestön rekisteröintiä koskevasta valtiosopimuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa sopimuksen artikloiden osalta seuraavaa:

Sopimuksen 7 artiklassa on lueteltu tietoja, jotka lähtövaltio ilmoittaa tulovaltiolle. Luettelossa mainitaan muuttajan nykyinen puoliso. Kuten aiemmalla lausuntokierroksella totesimme, olisi artiklassa syytä täsmentää, onko artiklassa tarkoitettu avio- ja avopuolisoa koskevaa tietoa, vaiko pelkästään aviopuolisoa.

Sopimuksen 9 artiklassa määritellään, miten henkilön kotipaikka määräytyy, jos hänellä on sopimuksen voimaan tullessa kotipaikka kummassakin valtiossa. Artiklan mukaan henkilö säilyttää sen asuinpaikan, jota hän itse pitää asuinpaikkanaan perhesuhteidensa, toimeentulonsa tai muiden vastaavien seikkojen johdosta ja johon hänellä on mainittujen seikkojen perusteella kiintein yhteys. Sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamista koskevia asetuksia 883/2004 ja 987/2009 sovellettaessa voidaan päätyä eri ratkaisuun asumisesta kuin mikä henkilön oma mielipide on. Henkilön asuinpaikka ratkaistaan ensi sijassa objektiivisesti todennettavien tosiseikkojen kokonaisarviona ja hänen oma käsityksensä on vasta viime sijaisena huomioitava seikka. Vakinaista asumista koskevilla ratkaisuilla on vaikutuksia kotikunnan mukaan määräytyvien palvelujen ja sosiaaliturvan kokonaisuuteen.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa lisäksi sopimuksen sisällöstä ja sen suhteesta Suomen lainsäädäntöön seuraavaa:

Sopimuksella on vaikutusta siihen, kummassa maassa henkilön katsotaan asuvan vakinaisesti. Sillä on vaikutusta paitsi sosiaaliturvaetuuksien maksamiseen, myös toimeentulotukeen sekä sosiaali- ja

terveyspalveluiden antamiseen. Tosin toimeentulotuen ja kiireellisten sosiaalipalveluiden myöntämisen osalta oikeus tukeen ei riipu yksin kotikuntamerkinnästä ja ratkeaa kokonaisuutena perusteella. Terveystuessa oikeus kiireelliseen hoitoon ratkaistaan terveydenhuoltolain 50 §:n mukaan. Näistä tarkemmin tuonnempana.

Sopimuksen vaikutuksista voisi arvioida, että sopimus tulee tosiasiallisesti lisäämään tiedonsaantia henkilöiden oleskelusta kahdessa maassa. Voi olla, että epäselvät tilanteet, jotka aiemmin ovat jääneet viranomaisten tietämättömiin, tulevat lisääntymään. Oikeus sosiaaliturvaan ratkeaa eri säännösten perusteella kuin oikeus toimeentulotukeen tai sosiaalipalveluihin. Sosiaaliturvaa koskevassa lainsäädännössä on säännökset, joiden perusteella arvioidaan henkilöiden asumisen vakinaisuutta hänen muuttaessaan Suomeen tai maasta pois. Suomessa vakinaisesti asuvana pidetään henkilöä, jolla on Suomessa varsinainen asunto ja koti ja joka jatkuvasti pääasiallisesti oleskelee täällä. Asumisperusteista etuuslainsäädäntöä sovellettaessa henkilön tulee oleskella maassa laillisesti. Jos oleskeluun vaaditaan oleskelulupa, sen on oltava voimassa. Ilman oleskeluoikeutta olevilla ei ole oikeutta näihin ns. ensisijaisiin etuuksiin. Sen sijaan toimeentulotuki, joka kuuluu sosiaalihuoltoon, on viimesijainen taloudellinen tukimuoto. Siksi siitä säädetään eri tavalla. Samoin on sosiaalipalveluiden laita.

Toimeentulotuen myöntäminen edellyttää oleskelua Suomessa. Lisäksi toimeentulotukilakia on Suomen perustuslain 19 §:n 1 momentti huomioon ottaen tulkittava niin, että toimeentulotukiasia on käsiteltävä niin, ettei asiakkaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon vaarannu. Suomessa oleskelevalle hakijalle on myönnettävä vähintään välttämätön osuus perustoimeentulotuesta, jos tämä on kiireellisen toimeentulotuen tarpeessa, eikä voi turvata toimeentuloaan muulla tavoin.

Edellytyksenä toimeentulotuen myöntämiselle kunnassa oleskelevalle ulkomaalaiselle on se, että oleskelu on vakinaista. Hyvin lyhytaikainen satunnainen oleskelu ei yleensä perusta Kansaneläkelaitokselle velvollisuutta myöntää perustoimeentulotukea. Toisaalta oleskeluluvan puuttuminen ei pelkästään ole osoitus siitä, että henkilön oleskelu kunnassa olisi hyvin lyhytaikaista tai satunnais-ta. Myöskään karkotuspäätöstä ei ole pidettävä osoituksena oleskelun lyhytaikaisuudesta, ellei karkotuspäätös ole lainvoimainen. Toimeentulotuesta annetussa laissa ei ole erityisiä säännöksiä toimeentulotukijärjestelmän soveltamisesta maassa ulkomaalaislainsäädännön kannalta laillisesti tai laittomasti, pysyvästi tai väliaikaisesti oleskeleviin ulkomaalaisiin.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 12 §:ssä säädetään jokaisen kunnassa oleskelevan henkilön oikeudesta kiireelliseen sosiaalihuoltoon. Säännöksen mukaan jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on oikeus saada kiireellisessä tapauksessa hänen yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa riittävät sosiaalihuollon palvelut järjestetään henkilölle, jolla on kotikunta Suomessa. Sosiaalihuoltolain mukaista kiireellistä sosiaalipalvelua haetaan oleskelukunnasta.

Toimeentulotukea on yksilökohtaisen harkinnan perusteella voitu maksaa myös tilapäisesti maassa oleskeleville ja ilman oleskeluoikeutta oleville ns. kiireellisenä tukena; eli lähinnä ruokarahaa ja lääkkeitä lyhyelle ajalle joko Kelasta perustoimeentulotukena ja/tai kunnan sosiaalihuollon täydentävänä tai ehkäisevänä tukena. Myös sosiaalihuoltolain 12 §:n mukaisena tukena on tukea voitu antaa. Sosiaalihuoltolain 12 §:n mukaan annetusta tuesta kunta saa valtiolta korvauksen 12 a §:n ehtojen mukaan. Tästä kokonaisuudesta STM:n kuntainfo 13.9.2017 (2/2017) kertoo tarkemmin.

Pelkkä kotikuntamerkintä ei yksin ratkaise sitä, onko henkilöä pidettävä toimeentulotukea myönnettäessä maassa vakinaisesti tai tilapäisesti oleskelevana. Joka tapauksessa tilapäisestikin oleske-levallekin tulee turvata välttämätön toimeentulo ja huolenpito harkinnan perusteella kiireellisissä tilanteissa. Muutoin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita myönnettäessä kotikuntalain mukai-selle kotikuntamerkinnälle on annettu merkitystä.

Niiden henkilöiden kohdalla, joilla ei ole olemassa voimassa olevaa oleskelulupaa Suomessa tilan-teet voivat olla hyvin moninaiset. Osalla on ollut oleskelulupa, mutta se on umpeutunut ja uusi lupaprosessi tai valitus voi olla vireillä ja tilanne voi ratketa myönteisestikin. Osa taas on alun perinkin maassa laittomasti, mutta heilläkin voi olla uusi oleskelulupaprosessi vireillä. Ulkomaalaislain mukainen oleskelustatus voi vaihtua paljon nopeammin kuin kotikuntamerkintä, jota ei ole merkinnän tekemisen jälkeen nykylainsäädännön mukaan kovin joustavasti poistettavissa.

Terveydenhuoltolain 50 §:n mukaan kiireellinen sairaanhoito, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyshoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki on annettava sitä tarvitsevalle potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta. Kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan äkillisen sairastumisen, vamman, pitkäaikaissairauden vaikeutumisen tai toimintakyvyn alenemisen edellyttämää välitöntä arviota ja hoitoa, jota ei voida siirtää ilman sairauden pahenemista tai vamman vaikeutumista.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa lisäksi seuraavat huomiot:

Aiemmissa keskusteluissa on nostettu esiin, että asuinpaikan siirtymisellä Virosta Suomeen voi olla virolaisille henkilöille jopa odottamattomia seuraamuksia esimerkiksi sähköiseen viranomais-asiointiin liittyen. Arviomuistiossa ei kuitenkaan ole arvioitu, millaisia vaikutuksia Viron ja Suomen välillä liikkuville henkilöille olisi, kun heillä ei voi olla vakinaista kotikuntaa ja asuinpaikkaa molemmissa maissa. Ei ole myöskään esitetty arviota siitä, kuinka paljon heitä on, joilla kotikunta /asuinpaikka on molemmissa maissa ja joiden elämään sopimuksen voimaantulolla on konkreettisia vaikutuksia. Sairaanhoito-oikeuksissa voi tulla muutoksia siihen, miten laajaa hoitoa henkilöllä on oikeus saada kummassakin maassa ja mitä lomakkeita hän tarvitsee. Sopimuksen tavoitteena on tukea väestön liikkuvuutta Suomen ja Viron välillä. Tämän tavoitteen toteutuminen edellyttää hyvää tiedottamista maiden välillä liikkuville henkilöille ja viranomaisten varautumista muutokseen.

Uusitalo Jenna
Sosiaali- ja terveysministeriö